

Biblioteka Śląska w Katowicach
27 września 2018 roku

Latająca Biblioteka Pomysłów

Cykl spotkań warsztatowych dla bibliotekarzy o nowej literaturze dziecięcej i młodzieżowej

Zasoby cyfrowe i możliwości ich twórczego wykorzystania w pracy* z czytelnikiem – młodszym i starszym

* w pracy albo w zabawie, na zajęciach czy dla odwrócenia uwagi

Prowadzenie: Tomasz Gruszkowski

Bibliotekarz analogowy czy cyfrowy?

Większość bibliotekarzy należy wciąż do świata przed-cyfrowego. Nie urodziliśmy się w świecie komórkowym, nie mieliśmy od zawsze pod ręką wyszukiwarek, dostęp do Internetu jest raczej celebrowany (lub oślakiwany), niż oczywisty.

Pracuję w bibliotece zatrudniającej 140 osób, w której nie ma zatrudnionej ani jednej osoby młodszej niż 30 lat (sic!). Wszyscy „młodzi” zbliżają się mniej lub bardziej do czterdziestki.

Maciej Rynarzewski
<http://pulowerek.pl/2018/01/co-tam-slychac-w-bibliotekach/>

1

Dzieci sieci

Byliśmy wychowywani (zwłaszcza przez szkoły) w oświeceniowej tradycji wiary w naukę, rozum, przekazywanie wiedzy w modelu mistrz-uczeń, w świecie silnych struktur. Chcemy zwracać się do młodzieży, która „od zawsze” obcuje z siecią, a ta z natury ma bardzo niewiele ośrodków centralnych i autorytetów pochodzących z „naszego świata”.

Zdecydowana większość młodzieży (93,4%) deklaruje, że korzysta z Internetu wiele razy w ciągu dnia, a ponad 30% jest stale on-line. (...) Najbardziej popularnym narzędziem do łączenia się z siecią jest telefon komórkowy i smartfon (188,3 min dziennie), laptop (70,7 min dziennie) oraz komputer stacjonarny (62,2 min dziennie). Stosunkowo najrzadziej nastolatki wykorzystują: tablet (25,3 min dziennie), konsolę do gier (20,4 min dziennie) i inne (12,7 minuty dziennie).

Raport z badania „Nastolatki 3.0”. Pracownia Edukacyjnych Zastosowań Technologii Informacyjno-Komunikacyjnych NASK

<https://www.nask.pl/download/1/449/Nastolatki30interaktywny.pdf>

Seniorzy a Internet

Jacy są ludzie starsi w Polsce każdy widzi. Na dodatek z liczenia i mierzenia wynika, że:

Wśród osób w wieku 55–64 lat mamy w Polsce dwa razy wyższy odsetek niekorzystających z Internetu niż ogółem w kraju, a w populacji w wieku 65–74 lat – trzy razy wyższy. (...) W grupie w wieku 65–74 lat odsetek osób z podstawowymi lub ponadpodstawowymi umiejętnościami cyfrowymi jest trzykrotnie niższy niż wśród ich rówieśników w państwach unijnych i pięciokrotnie niższy niż w ogólnej populacji osób w wieku 16–74 lata w Polsce.

Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2016, MRPiPS

<https://das.mpips.gov.pl/source/Informacja%20o%20sytuacji%20osob%20starszych%20w%20Polsce%20za%20rok%202016.pdf>

Umiejętność korzystania z sieci jako wiedza (trochę) tajemna

Znaczna część z nas (podobnie zresztą jak dzisiejsza młodzież) opanowywała umiejętności cyfrowe samodzielnie lub z niewielką pomocą instytucjonalną, tymczasem istotną ich część jest wiedzą ukrytą, która w znacznym stopniu jest przekazywana w nieformalnych sytuacjach i pozawerbalnie. Wiedza ukryta, milcząca, cicha (*tacit knowledge**) to wykorzystywana w codziennych działaniach wiedza praktyczna, intuicyjna i nie zawsze w pełni uświadomiona, którą – w przeciwieństwie do udokumentowanej wiedzy teoretycznej – trudno wyartykułować, formalizować i przekazywać innym, a która może decydować o sukcesie jednostek i organizacji.

(*pojęcie wprowadzone przez Michaela Polanyiego, <http://babin.bn.org.pl/?p=5256>)

Wyszukiwanie zasobów cyfrowych

Aby wykorzystać zasoby cyfrowe trzeba umieć je znaleźć.:

- podstawowe sposoby wyszukiwania
<https://google.com>
<https://www.bing.com>
<https://www.yahoo.com>
<https://duckduckgo.com>
- zaawansowane opcje – przykładowo
https://www.google.com/advanced_search

- szukanie słów i ich znaczeń

słowa polskie

<https://sjp.pwn.pl/>
<https://sjp.pwn.pl/poradnia/>
<https://sjp.pwn.pl/korpus/>
<https://synonimy.pl>
<https://www.rymy.eu/rymy>

słowa obce

<https://translate.google.com>
<https://linguee.com>
<https://translator.microsoft.com>

- szukanie tekstów, książek, czasopism

zasoby znajdujące się w Internecie

<https://polona.pl>
<https://wolnelektury.pl>
<https://fbc.pionier.net.pl>

szukanie w Internecie zasobów poza Internetem

<http://katalog.nukat.edu.pl/search/query?theme=nukat>
<http://karo.umk.pl/Karo/> (Tomasz Wolniewicz)
<https://szukamksiazki.pl/SzukamKsiazki/search/index.html>
<https://w.bibliotece.pl/search/>
<https://www.worldcat.org/>

przykłady specjalistycznych zasobów

<http://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/lista/>
<https://www.ub.uni-heidelberg.de/Englisch/helios/digi/digilit.html>
<https://repozytorium.amu.edu.pl/?locale=pl>
<http://www.bj.uj.edu.pl> (JBC)

szukanie zasobów ikonograficznych (i zwykłych grafik)

standardowe miejsca wyszukiwania

<https://europeana.eu>
<https://images.google.com>
<https://www.bing.com/images>
<https://yandex.com/images/>
<https://flickr.com>
<https://tineye.com>

specjalistyczne źródła materiałów wizualnych

<https://audiovis.nac.gov.pl>
<http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=21720>
<http://fototeka.fn.org.pl>
<http://muzea.malopolska.pl/obiekty>
<http://www.mnw.art.pl/multimedia/audiodeskrypcje/>
<http://www.mnw.art.pl/multimedia/audioprzewodniki/>

- szukanie zasobów audiowizualnych

muzyka (nuty)

<https://imslp.org>
<http://www.bibliotekapiosenki.pl/strona/spiewnik-polaka>
<http://www.bibliotekapiosenki.pl/strona/liberetto>

do słuchania

<http://bbcsfx.acropolis.org.uk/?q=poland>
<http://moje.polskieradio.pl>
<https://www.polskieradio.pl/219,Serwisy-Specjalne-Polskiego-Radia>
<https://www.polskieradio.pl/80,Reportaz>
<https://www.polskieradio.pl/17,Teatr>
<https://freesound.org>
http://doc.cresson.grenoble.archi.fr/index.php?lvl=notice_display&id=6384

filmy

<http://ninateka.pl>
<http://archiwum.nina.gov.pl/katalog?Filter.ContentAccess=Online>
<http://www.repozytorium.fn.org.pl/?q=pl>
<https://vod.tvp.pl>
<https://vod.pl>

- przykładowe miejsca, które warto odwiedzić

<https://archive.org>
<https://www.loc.gov/collections/>

<http://gallica.fr>
<https://wikipedia.org>
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search>
<http://www.getty.edu/art/collection/>
<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-works>
<https://digitalcollections.nypl.org>
<https://sounds.bl.uk/>
<http://www.bl.uk/manuscripts/>
<https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>

Zasoby cyfrowe a prawo autorskie

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19940240083/U/D19940083Lj.pdf>

Interpretacje ustawy ze strony „otwartościowców” i ze strony „formalistów”

<http://prawokultury.pl>
<http://www.legalnakultura.pl/>

Sprawdzenie praw autorskich – pierwsze kroki

- Zastrzeżenia (lub zgody) pochodzące ze strony, na której znajdują się zasoby.
- Problemem może być sytuacja, w której strona zostanie usunięta/wygaśnie (jak to bywa w Internecie.)
- Możliwa (choć mało prawdopodobna) jest zmiana warunków przez autora/posiadacza praw autorskich.

Domena publiczna

Zasób utworów, które nie są objęte autorskimi prawami majątkowymi. W domenie publicznej znajdują się dzieła, które nigdy nie były objęte autorskim prawem majątkowym oraz te, w przypadku których ograniczenia wynikające z tego prawa wygasły*.

<https://prawokultury.pl/kurs/domena-publiczna>

Przykłady:

Utwory w domenie publicznej nigdy nie objęte autorskim prawem majątkowym:

- „Odprawa posłów greckich” Jana Kochanowskiego
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997)
- „Dama z gronostajem” Leonarda da Vinci (XVI w.)

Utwory w domenie publicznej, co do których autorskie prawa majątkowe już wygasły:

- „Obrachunki fredrowskie” Tadeusza Boy-Żeleńskiego (zm. 1941)
- Wiersz „Stężyła dłoń i pióro...” Światopełka Karpińskiego (zm. 1940)
- „Bitwa pod Grunwaldem” Jana Matejki (zm. 1893)

*Teksty pochodzące z „Krótkiego kursu własności intelektualnej” są objęte wolną licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach.

Czas trwania autorskich praw majątkowych

Jak sprawdzić, czy autorskie prawa majątkowe do danego utworu już wygasły?

autor – data śmierci (+70 lat)

czasopismo – data wydania (+70 lat)

Jak i komu prawo autorskie ułatwia życie?

Dozwolony użytek prywatny:

„Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego”. Co więcej, zakres takiego użytku „obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego”.

<https://prawokultury.pl/kurs/dozwolony-uzytek-prywatny>

Przykłady:

- pobranie pliku z muzyką ze strony WWW,
- pożyczenie książki znajomemu,
- skserowanie lub zeskanowanie książki na potrzeby własne bądź znajomych,
- wykonanie kopii płyty CD do samochodu,
- odtwarzanie muzyki na urodzinach,
- odwiedzenie strony WWW.

Dozwolony użytek publiczny:

Instytucje oświatowe i szkolnictwa wyższego „mogą na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych lub w celu prowadzenia działalności naukowej korzystać z rozpowszechnionych utworów” pod warunkiem, że udostępnianie jest dozwolone „dla ograniczonego kręgu osób uczących się, nauczających lub prowadzących badania naukowe”.

<https://prawokultury.pl/kurs/dozwolony-uzytek-publiczny>

Przykłady:

- wypożyczanie książek przez biblioteki,
- przytoczenie fragmentu cudzej książki we własnym utworze np. w celu wyjaśnienia poruszonej kwestii (cytat),
- wyświetlenie ekranizacji lektury szkolnej na lekcji języka polskiego poświęconej tej lekturze,
- publiczne wykonanie wiersza współczesnego poety podczas szkolnej akademii,
- wykonanie i rozpowszechnienie w Internecie fotografii pomnika wystawionego na stałe w miejscu publicznym.

Jak interpretacje prawa autorskiego utrudniają życie?

- Wyszukiwarka obrazów Google (niedawne ograniczenia w dostępności wyników),
- Instytucje (biblioteki, muzea) (przywłaszczanie sobie praw do obiektów domeny publicznej),
- Sprytni biznesmeni i adwokaci (copyright trolling).
<https://prawokultury.pl/media/entry/attach/MMaj-CopyrightTrolling-raport.pdf>
<https://goo.gl/Gx4ZAZ>, <https://goo.gl/oJzhsd>

Inne źródła potencjalnie przydatne w pracy bibliotekarza

historia mówiona

<http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/doccontent?id=20668&dirids=1>
<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/jak-nagrac-historie-mowiona/>
<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/historia-mowiona-bibliografia-wybor/>

genealogia

<http://szukajwarchiwach.pl>
<http://poznan-project.psnc.pl>
<http://www.ptg.gda.pl>

okolica

Słownik geograficzny http://dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny/
okoliczne biblioteki (cyfrowe)
okoliczne archiwa (np. <http://lublin.ap.gov.pl/zasob/zbiory-online/>)

muzyka

<https://archive.org/details/audio>
<http://ninateka.pl/kolekcje/trzej-kompozytorzy/>

Tomasz Gruszkowski – amator zdalnego dostępu, pracownik Zakładu Zbiorów Cyfrowych Biblioteki Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Organizatorzy: Wydawnictwo Dwie Siostry i Polska Sekcja IBBY

Patron: LUSTRO Biblioteki

© Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2018